

Далибор ДЕНДА*

Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране
Београд

ПОТПОРУЧНИК ЖАРКО БОРИШИЋ – БИОГРАФИЈА

Апстракт: У раду се на основу необјављене архивске грађе из Војног архива у Београду, објављене грађе домаће провенијенције, мемоарских списа и литературе реконструише биографија потпоручника Војске Краљевине Југославије и четничког команданта Жарка Боришића, који је управљао једним од два тенка у поседу устаничких јединица приликом заједничког партизанско-четничког напада на Краљево крајем октобра 1941. године.

Кључне речи: Други светски рат, Краљево, октобар 1941, Жарко Боришић.

Потпоручник Жарко Боришић био је једна од личности која се прославила у заједничком партизанско-четничком нападу на Краљево крајем октобра 1941. године. Као млад официр био је обучени тенкиста, што му је и дало могућност да се у том нападу посебно истакне. Његова судбина, с друге стране, може да послужи и као показатељ како све „слепило“ грађанског рата може да утиче на младог човека, и које све обрте може да донесе људској судбини један друштвени феномен какав је рат.

Пешадијски потпоручник Жарко (Радивоја) Боришић, рођен је 28. августа 1914. године у селу Трбушани код Чачка. Пре ступања у Нижу школу Војне академије завршио је осам разреда гимназије с положеном матуром. Нижу школу Војне академије похађао је од 1. октобра 1935. до 1. октобра 1938. године. У чин пешадијског потпоручника унапређен је одмах по окончању академије. Од 1. новембра 1938. године био је на дужности командира вода у 4. пешадијском пуку „Стевана Немање“ у Ужицу. Од 12. маја 1940. године постављен је за командира вода у 2. чети 2. батаљона борних кола (тенковског)

* dalibor.denda@mod.gov.rs

у Београду. Завршио је курс противоклопних топова 37 mm М39 и војно-шоферски курс за возача тенка 1940. године, чиме се у току те године у потпуности оспособио за службу у оклопним јединицама.¹ Поред обуке регрута за оклопне јединице, на којој се те 1940. године радило пуном паром, Боришић је заједно са осталим официрима 2. тенковског батаљона био ангажован и на заједничкој обуци у садејству тенкова с осталим родовима војске. Његова Друга чета упућена је у Скопље где је требало да учествује у вежби од 29. септембра до 4. октобра 1940. године.²

Након тога у другој половини октобра Боришић учествује и на здруженим вежбама трупа Београдског и Земунског гарнизона и неких придружених јединица у којима је узео учешћа и читав Други батаљон борних кола, опремљен новим тенковима. Учесници у вежби били су подељени на две маневарске стране. Северну маневарску страну којом је командовао пешадијски потпуковник Милоје Динић чинили су Штаб одреда, један батаљон Другог пешадијског пука „Књаза Михаила“, један артиљеријски дивизион (једна батерија топова М12 од 75 mm и једна топова М28 од 80 mm), једна тенковска чета Другог батаљона борних кола, једна противоклопна батерија 21. артиљеријског пука из Суботице, једна пионирска чета, а од ваздухопловних снага једна ескадрила бомбардера, једно одељење од три извиђача и један командни авион. Јужну маневарску страну којом је командовао пешадијски пуковник Петар Симић чинили су Штаб одреда, један пешадијски пук (од два батаљона), један артиљеријски дивизион од три батерије (две топова М12 од 75 mm и једна М28 од 80 mm), Батаљон борних кола (две тенковске чете), једна противоклопна батерија и једно санитетско возило, а од ваздухопловства, један извиђачки вод од пет авиона, једна ескадрила бомбардера од шест ваздухоплова и један командни авион. Вежба се изводила 19. октобра, на положају *Таслица* на јужној падини Авале. Овој вежби претходиле су две вежбе – 17. и 18. октобра, у којима су учествовале трупе истог састава.³ У оквиру Северне маневарске групе налазила се и чета у којој је помоћник командира био

¹ Војни архив, Досијеи персоналних података официра Војске Краљевине Југославије (даље: ВА, ДПП), Боришић Р. Жарко. О оклопним јединицама у Војсци Краљевине Југославије видети више: Далибор Денда, *Тенкисти Краљевине Југославије*, Београд 2020; исти, „Југословенска војска и тенкови (1919–1931): идеје и доктрина“, *Војноисторијски гласник* 1–2 (2003) 121, 135; исти, „Тенкови и модернизација југословенске војске 1919–1931“, *Историја 20. века* 1 (2004) 121–136; исти, „Тенковске јединице у Војсци Краљевине Југославије (1930–1941)“, *Војноисторијски гласник* 1 (2009) 147–171; исти, „Страни утицаји на развој југословенске војне доктрине о оклопним јединицама (1918–1941)“, *Војноисторијски гласник* 1 (2010) 157–171; Војан В. Dimitrijević, *Borna kola Jugoslovenske vojske 1918–1941*, Beograd 2011.

² ВА, Пописник 17 (Архива Војске Краљевине Југославије), кутија 220, фасцикла 4, редни број документа 16 (даље: П–17, К–220, Ф–4, р. б. 16); Пов. Ђ. Бр. 14164 од 30. септембра 1940.

³ ВА, П–17, К–220, Ф–4, р. б. 52.

краљ Петар II Карађорђевић, што је Боришићу пружало могућност да се као тенкиста и лично сусретне с младим краљем. Према краљевим сећањима, у вежби је учествовало око 40 нових Реноових тенкова на обе стране. Маневри су завршени успешно, али је било и великог броја повреда услед непажње, док су неке људе прегазили тенкови у току ноћи.⁴

Као командир вода у Другом батаљону борних кола потпоручник Жарко Боришић је узео учешћа и у извођењу државног удара 27. марта 1941. године. Други батаљон борних кола под командом пешадијског мајора Данила Зобенице био је тада једним делом ангажован на Дедињу пред улазом у Двор а другим делом у самом граду на раскрсницама улица Краља Милана, Кнеза Милоша и Немањине. Тај део затварао је улаз у команду Жандармерије и блокирао касарну жандармеријског пука.⁵ Према сећањима генерала Боровоја Мирковића 16 тенкова из 2. батаљона борних кола требало је да се распореди на улицама а 19 да буде у резерви код Министарства финансија.⁶

И у Априлском рату Боришић је учествовао у борбама које је водио Други батаљон борних кола, којим је уместо мајора Зобенице командовао капетан Љубиша Терзић.⁷ Пред сам почетак ратних дејстава, Други батаљон борних кола без једне тенковске чете налазио се у резерви Врховне команде у Београду.⁸ Други батаљон добио је наређење за покрет 4. априла.⁹ Кренуо је из Београда железницом, у ноћи 5/6. априла,¹⁰ преко Срема, у сусрет снагама немачке 16. моторизоване и 8. оклопне дивизије. Оне су, после форсирања Драве, надирале од Вировитице према Винковцима и Београду. Када је батаљон стигао у Славонски Брод, Немци су већ били у Винковцима.¹¹ Због пробоја фронта Славонске дивизије 10. априла 1941. године, Друга југословенска армија била је принуђена да одваја снаге за осигурање свог левог бока, који је до тада затварала Славонска дивизија, те да минира комуникације. Командант Друге

⁴ *Живот једног краља. Мемоари Петра II Карађорђевића*, Београд 1990, 89–90.

⁵ 27. mart 1941, tematska zbirka dokumenata (priredili Branko Petranović i Nikola Žutić), Beograd 1990, 350 (из мемоара армијског генерала Душана Симовића).

⁶ В. В. Dimitrijević, *Borna kola Jugoslovenske vojske 1918–1941*, 28.

⁷ ВА, П–17, К–67, Ф–3, р. б. 852; Изјава пешадијског поручника Златка В. Орешковића дата 7. јануара 1942. Заповједништву Прве самовозне бојне НДХ; О учешћу југословенских оклопних јединица у априлском рату 1941. године видети више: Далибор Денда, „Југословенски тенкисти у априлском рату“, *Војноисторијски гласник* 2 (2009) 78–96.

⁸ ВА, П–17, К–221, Ф–3, р. б. 2; Пов. Ђ. Бр. 1547 од 8. фебруара 1941; *Пресељење ескадрона борних кола Коњичке школе из Београда у Земун*.

⁹ ВА, П–17, К–9, Ф–1, р. б. 19; Изјава мајора ЈНА Нешка Ојданића, дата војној пошти 9010–9, без датума; Н. Ојданић је био, као пешадијски поручник, руковалац слагалишта у Другом батаљону борних кола; Ађ. Бр. 10789, Прилог *Службеног војног листа*, бр. 17 (1940) 203.

¹⁰ ВА, П–17, К–67, Ф–3, р. б. 852 (Изјава З. Орешковића); такође и ВА, П–17, К–9, Ф–1, р. б. 19 (Изјава Н. Ојданића).

¹¹ Manojle Babić, *Oklopne jedinice u NOR-u*, Beograd 1968, 11.

армије ангажовао је јединице Другог батаљона борних кола (заједно с моторизованом пионирском четом, 10. пешадијским пуком (с два батаљона) и једном брдском батеријом из састава Босанске дивизије, чије су јединице пролазиле кроз Славонски Брод), са задатком да на линији Вуковље–Врановац затворе друм Капела – Батрина – Славонски Брод и спрече евентуално надирање немачких тенкова тим правцем.

Југословенска Врховна команда је крајем дана, услед тешке ситуације код Четврте армије, која се под дејством пете колоне практично распала, наредила да се Прва и Друга армија повуку јужно од Саве. Према том наређењу, Друга армија, у чијем је саставу био и Други тенковски батаљон, требало је да одступи у Босну, поседне одсек Рача (искључно) – ушће Врбаса и затвори правац Брод–Добој–Сарајево. Према истом наређењу, артиљерија је требало да буде употребљена за ударе на комуникације.¹² На том правцу наступала је немачка 14. тенковска дивизија.¹³ Један тенковски вод из састава батаљона ушао је у састав брзог одреда, који је формирао начелник оперативног одељења у штабу Друге армије, ђенералштабни пуковник Драгољуб Михаиловић. Одред је формиран од људства 41. и 72. пешадијског пука с намером да контролише ситуацију на левом крилу 2. армије, на правцу Добој – Дервента – Босански Брод. Први задатак био је гушење усташке побуне у Дервенти. Михаиловић је 14. априла поподне с осам до 10 камиона војника и с три до четири тенка кренуо у акцију на Дервенту. Наредио је да се Дервента заузме по сваку цену и ослободи правац ка Босанском Броду. Као претходница упућена је чета пешадије, вод борних кола и вод противавионских митраљеза. Борба је трајала кратко. Усташки отпор је брзо сломљен, па је један одред упућен у правцу Прњавора, а други ка Босанском Броду.¹⁴ Приликом одступања и главнину Другог батаљона борних кола у чијој се Другој чети као командир вода налазио Боришић, у Добоју су нападе усташе и покушале да разоружају војнике и старешине и заплене тенкове. Командант батаљона капетан Љубиша Терзић, заједно с потчињеним му људством, осујетио је овај напад.¹⁵ Батаљон је затим заједно с осталим јединицама југословенске Друге армије водио упорне и жестоке борбе с немачком 14. тенковском дивизијом код Добоја, па је 15. априла уништено, односно избачено из борбе, око 20 југословенских тенкова.¹⁶ Жестоке борбе код Добоја трајале су до пред подне,¹⁷ након чега су се преостали југословенски

¹² Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941. Uzroci i posledice poraza II*, Ljubljana–Beograd–Titograd–1984, 364.

¹³ Ratni dnevnik nemačke 2. armije od 28. marta do 24. aprila 1941.godine, *Aprilski rat 1941*, Zbornik dokumenata II, Beograd 1987, 950.

¹⁴ Коста Николић, *Историја равногорског покрета 1*, Београд 1999, 42–43.

¹⁵ M. Babić, *Oklopne jedinice u NOR-u*, 11.

¹⁶ Ratni dnevnik nemačke 2. armije od 28. marta do 24. aprila 1941.godine, *Aprilski rat 1941*, Zbornik dokumenata II, 960.

¹⁷ Исто, 955.

тенкови под борбом повлачили долином реке Босне ка Сарајеву.¹⁸ Према немачким извештајима, једно немачко тенковско извиђачко одељење 14. тенковске дивизије, којим је командовао извесни потпоручник Мендеслох, док је извиђало пут којим се кретала дивизија, наишло је на југословенске тенкове, који су такође били на извиђачком задатку. Ово немачко одељење успело је у борби која је уследила да избаци из строја још шест југословенских тенкова.¹⁹

Југословенска Врховна команда је 15. априла пре подне, у вези с ултиматумом команданта немачког 46. корпуса од 14. априла, издала команданту II групе армија и IV армије наређење О. Бр. 181 да је закључено примирје с непријатељем пред фронтом II групе армија, која је дејствовала на фронту од пута Зворник–Сарајево па на запад, те да с тим у вези нареди свим трупима и установама да остану на својим местима и да не отварају ватру. У случају наилазак немачких трупа да не пружају отпор, већ да положи оружје.²⁰ Због наређеног примирја, командант Другог батаљона борних кола није успео да сачува преостале тенкове, али је успео да избегне заробљавање и да заједно с краљевском Владом напусти земљу.²¹ Јединице немачке 14. тенковске дивизије сустигле су у долини реке Босне остатке батаљона.²²

Боришић је тада избегао заробљавање и придружио се покрету отпора пуковника Драгољуба Михаиловића. Почетком октобра 1941. године његово име у документима везује се с позицијом командира чете четничког Трбушанског одреда у околини Чачка.²³ Свакако највећу славу досегао је као командир једног од два тенка у заједничком партизанско-четничком нападу на Краљево 31. октобра 1941. године.²⁴ Наиме, нешто пре тога, устаничке снаге успеле су да поправе у Чачку два немачка тенка напуштена под Рудником и упуте их на фронт код Краљева. Поред Боришића, другим тенком управљао је поручник Драгомир Топаловић.²⁵ Према извештају немачког XVIII корпуса радило се о тенковима марке *Hotchkiss* отетим код Милановца који су успели да продру дубоко у град. Тенкове је у току напада према истом извештају пратило 50 Михаиловићевих људи.²⁶ Према сећањима капетана Звонка Вучковића, „Боришић и Топаловић су тенковима упали у центар Краљева и направили русвај међу непријатељским војницима. Од изненађења Немци се дуго нису могли

¹⁸ Исто, 957.

¹⁹ Исто, 964.

²⁰ V. Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941 II*, 448–449.

²¹ Milan Terzić, „Radio-veze generala Mihailovića mimo britanske kontrole u Drugom svetskom ratu“, *Vojnoistorijski glasnik* 1–3 (2000) 69–92.

²² M. Babić, *Oklopne jedinice u NOR-u*, 11.

²³ Историјски архив Чачак, Архив четничког покрета Драже Михаиловића, К–1, 1321/137, у: Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Осетљиве истине: Документа за политичку и војну историју Чачка 1938–1941 I*, Чачак–Краљево 2006, 273.

²⁴ B. V. Dimitrijević, *Borna kola jugoslovenske vojske 1918–1941*, 61.

²⁵ Звонимир Вучковић, *Сећања из рата*, Крагујевац 2001, 152.

²⁶ К. Николић, *Историја равногорског покрета* 1, 140.

снаћи. Требало им је времена да схвате да њиховим тенковима рукују бандити.²⁷ Због учешћа у тенковском нападу на Краљево 1. новембра, за Боришићем је 17. децембра 1941. године расписана потерница.²⁸ Након ове епизоде Боришић је постављен за команданта 8. батаљона Љубишке четничке бригаде, а потом и ађутанта и официра за везу мајора Предрага Раковића, команданта II равногорског корпуса.²⁹ До 1943. године у Југословенској војсци у отаџбини напредовао је до чина капетана.³⁰ Тада је у току борби с Бугарима у селу Миоковци код Чачка, 14. фебруара 1943. године, бранећи радио-станицу убио два бугарска војника. За одмазду је потом спаљено цело село.³¹

Од самог почетка Боришић активно учествује и у грађанском рату и неутралисању партизанских присталица на подручју Чачка и околине. О силини обрачуна и слепилу идеолошког сукоба између две стране говори и први забележени запис о активностима Жарка Боришића и његових људи почетком децембра 1941. године. Наиме, у ноћи између 6. и 7. децембра четници на челу с Боришићем похватили су у Трбушанима девет партизанских бораца који су били дошли својим кућама. После мучења стрељали су их на граници између Трбушана и Пријевора. Том приликом били су стрељани Душан Мићовић и његов син Миодраг, Љубинко Ковачевић, Драгослав Петровић и Живорад Богдановић, борци 1. љубишке чете, те Миливоје Сарих и Јеремија Каравидић, борци посадне чете у Чачку и омладински руководиоци Живана Боришић и Славиша Лучић.³² О острашћености идеолошког сукоба можда најбоље сведочи чињеница да је омладинка Живана Боришић била сестра од стрица Жарка Боришића. Сличне активности спровођене су у читавом периоду грађанског рата. Тако су приликом чишћења припадника и симпатизера партизанског покрета које су између 17. фебруара и 22. марта 1943. године спровели припадници 2. равногорског корпуса под командом мајора Предрага Раковића у чачанском крају, од 37 страдалих, њих 10 из Доње Горевнице и Мојсиња 22. марта убили четници под Боришићевом командом.³³ Пред окном рудника у Доњој Горевници они су том приликом стрељали Милеву Павловић, Стојку Јанковић, Вука – Милету Александрића, Светислава Кузмановића, Будимира Радојевића и Станоја

²⁷ З. Вучковић, *Сећања из рата*, 152.

²⁸ К. Николић, *Историја равногорског покрета* 1, 160.

²⁹ Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Затамњена прошлост. Историја равногораца чачанског краја III, (Агонија и слом. Ратне 1944. и 1945. година)*, Чачак–Краљево 2004, 437.

³⁰ Milan Radanović, *Kazna i zločin. Snage kolaboracije u Srbiji: odgovornost za zločine (1941–1944) i vojni gubici (1944–1945)*, Beograd 2016, 97.

³¹ К. Николић, *Историја равногорског покрета* 1, 383.

³² *Чачански крај у Народноослободилачкој борби 1941–1944. Хронологија догађаја*, приредили Вук Петронијевић и др., Чачак 1968, 187; М. Radanović, *Kazna i zločin. Snage kolaboracije u Srbiji: odgovornost za zločine (1941–1944) i vojni gubici (1944–1945)*, 60.

³³ М. Radanović, *Kazna i zločin. Snage kolaboracije u Srbiji: odgovornost za zločine (1941–1944) i vojni gubici (1944–1945)*, 97.

Јелића из тог села, као и Сибинку и Гојка Пауновића из Мојсиња, док је њихова кћерка Дара пре тога била мучена и убијена хладним оружјем.³⁴ Нешто пре тога, четници су одвели од кућа и у Трбушанима на бановинском путу код Козодерског моста заклали припаднике и симпатизере партизанског покрета Илију Зупца, избеглицу из Невесиња, Миодрага Старчевића и Вукосаву Чоловић из Љубића и Радослава Глушчевића из Каменице, срез пожешки.³⁵ Такође, за одмазду због седам четника убијених у селу Кукући 29. августа 1943. године, четничке црне тројке Жарка Боришића, Драгослава Вучићевића – Црњака и Милоша Ђирковића ухватиле су у местима Мршинци и Слатина седам комунистичких сарадника и симпатизера, заклали их и њихова тела бацили у Мораву. Том приликом страдали су учитељ у пензији Милија Вучетић, његова поћерка Љубица Аничкић, Младомир Тутуновић и Милојко Анђић из Слатине и Спиридон Смиљанић, Мијат Панић и Радован Ровинац из Мршинаца.³⁶ Према истраживањима Милоша Тимотијевића, Боришић и лица под његовом командом били су директно одговорни за најмање 33 убиства припадника и симпатизера партизанског покрета и чланова њихових породица ван борбених дејстава у селима Трбушани, Доња Горевница, Мојсиње, Слатина, Мршинци. Након продора јаких партизанских снага и совјетских трупа у Србију, Боришић је извршио самоубиство 19. јануара 1945. године наставши се опкољен партизанима у родним Трбушанима.³⁷

Судбина потпоручника Жарка Боришића једна је од карактеристичних судбина младих југословенских официра захваћених вртлогом политичких превирања, борбе против окупатора и грађанског рата. У једној личности обједињена је спремност да се не поклекне пред окупатором и да се борба настави у тренутку када се мислило да је све изгубљено, лична храброст исказана у борбеним дејствима али и суровост до крајњих граница према политичким супарницима и њиховим симпатизерима, чак и ван борбених дејстава. Пандани Боришићу нису били реткост ни на другој завађеној страни, што само сведочи о свој погубности идеолошке заслепљености и бестијалностима које доноси грађански рат.

³⁴ Чачански крај у Народноослободилачкој борби 1941–1944. Хронологија догађаја, 258.

³⁵ Исто, 257.

³⁶ Исто, 285.

³⁷ Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *Затамњена прошлост. Историја равногораца чачанског краја III, (Агонија и слом. Ратне 1944. и 1945. година)*, 437.

Dalibor DENDA

SECOND LIEUTENANT ŽARKO BORISČIĆ – A BIOGRAPHY

Summary

Second lieutenant Žarko Borisčić became famous thanks to his contribution during the joint Chetnik-Partisan attack on the city of Kraljevo in late October 1941. As a young panzer troop officer of the Yugoslav Army, Borisčić fought in the short-lasting April War. He escaped captivity and joined the resistance movement under the command of colonel Dragoljub Draža Mihailović. He operated one of two tanks during the Kraljevo operation. During the civil war between the Communists and the Royalists in Yugoslavia, being a prominent member of the Chetnik movement, Borisčić was directly responsible for the torture and murders of several dozen Partisans and their supporters in the vicinity of Čačak. Borisčić committed suicide in January 1945, surrounded by opponent Partisan troops. The author relied on unpublished and published material from Serbian archives, memoirs and literature in order to reconstruct the biography of this person important for the history of Kraljevo in the Second World War.

Keywords: Second World War, Kraljevo, October 1941, Žarko Borisčić.